

Šiame numeryje:

Ar galima apginti turtingo žmogaus garbę?

Brangus Aloyzo Barono laikas — romano „Mirti visada suspėsi“ aptarimas.

Česlovo Grincevičiaus novelė „Vilniaus laikrodis“.

Henry Wadsworth Longfellow eilėraščiai.

Žmogus po Sakalo sparnais — Antano Kniūkštos, Sakalo leidyklos vadovo, 90 metų sukakčiai paminėti.

Rašytojui Vytautui Alantui 80 metų. Nauji leidiniai.

Kertinė Paraštė

Ar galima apginti turtingo žmogaus garbę?

Tai yra pats svarbiausias klausimas, kurį šiandien žmonijai yra iškęs komunizmas. Šiandien turtingo žmogaus dorinis lygis yra žemai kritęs. Turtingas žmogus yra sunaikintas ne tik komunistinėse santvarkose, kur jis yra paliktas be jokio vaidmens visuomenėje ir ekonominėje struktūroje. Jis yra netekęs dorinės vertės ir laisvo ūkio visuomenės, kuriose jis vaidina vaidmenį. Vakarų kultūros kraštuose jau ne nuo šiandien jis visuomenėje yra netekęs gero vardo. Vakarų visuomeniniai mokslai yra susirūpinę, kaip apsaugoti, kad turtingas žmogus nedarytų daug blogo visuomenėje, norima kiek galint labiau susiaurinti jo teises.

Tai yra viena forma, kuria šiandien kyla turtingo žmogaus klausimas. Bet tas pat klausimas kyla ir kitomis formomis. Štai, anksčiau ar vėliau atsitiks, kad viena ar kita komunistinė sistema žlugs, sumuks, išgyvenusi savo pačios negalią. Bet pats žlugimas išsigelbėjimo neatneš. Tada labai skubioje formoje kils klausimas, kaip reikia tvarkytis ekonominėje srityje toliau. Ir tada prišis du keliai: vienas bus bendruomenės pastatymas ūkinio veikloje vietoje, o kitas bus pripažinimas principo, kad ekonominis veikėjas iš tikrųjų yra ne kas kitas, kaip atskiras žmogus, kuris kartais vaidinsis savininku, kartais turtingu žmogumi. Tai bus tokia dilema, kurios negalės išvengti naujos santvarkos kūrėjai ir kuri ir šiandien vargina socialinių teoretikų galvas. Be abejo netruks žmonių, kurie sakys, kurie ir dabar sako, kad bendruomenė turi valdyti turtingą; kad komunizmas šiaip jau būtų gera ekonominė sistema, jei ji nebūtų bedieviška. Komunizmo blogybė ir jo prievara kyla iš jo bedievybės. Dėl to ūkinis gyvenimas turi būti komunalinis. Tačiau kiti sakys, remdamiesi komunistine praktika, kad bendruomenė ūkiškai nėra kūrybinga ir

siūlys grįžti prie natūralaus ekonominio veikėjo, paprasto asmens, turto savininko, kuris savo vertybėmis keičiasi su kitais žmonėmis.

Šv. Pranciškus Asyžietis — turto klausimo kėlėjas

Kai turime prieš akis šią problemą, verta yra atkreipti dėmesį į vieną šventąjį, kuris savo laiką bandė rasti atsakymą į turto ir neturto klausimą, būtent į šv. Pranciškų Asyžietį. Viso pasaulio viešoji opinija rengiasi šiais metais minėti jo gimimo 800 metų sukaktį. Pasaulis domisi Pranciškumi galbūt dėl to, kad sąmoningai jaučia, jog mūsų laikai šiandien stovi prieš panašų uždavinį, prieš kurį stojo ir šv. Pranciškas.

Dvylikto šimtmečio pabaigoje ir trylikto pradžioje Vakarų krikščionybė susitikio su perdėto dvasingumo sąjūdžiais, kurie niekino natūralų žmogaus gyvenimą. Tokių sąjūdžių vardai, kaip Veldensai ir Albogensai, yra šiandien žinomi, tačiau nelabai yra suvokiamas jų grėsmės pobūdis. Jie niekino ne tik vedybas, bet ir bet kokio turto turėjimą. Šis dvasingumas Vakarų krikščionybę ištiko, ateidamas iš Rytų. Jo kilmės pėdsakai šiandien yra atsekami iš perdėto dvasingumo, kurio vadas buvo Bugomilas (pal. J. Sumption, The Albigensian Crusade, 1978, Faber and Faber, London 35 psl.). Šv. Pranciškus neturto neįjungė su šitoku dvasingumu. Nesileidžiant plačiau į Pranciškaus dvasingumą, tenka priminti tik jo Saulės giesmę su jos optimistišku žvilgsniu į pasaulį, kad nesuprastume šv. Pranciškaus vienašališkai.

Žinoma, techniškai atsakymo mums kylančią turto problemą iš šv. Pranciškaus mes galime ir nesitikėti. Tačiau iš jo mes galime mokytis pačios problemos supratimo ir jos realumo įvertinimo. Jis neužsimėrė prieš konkretaus žmogaus problemą ir nepasiliko savo tėvo parduotuvių. Jis bu-

BRANGUS ALOYZO BARONO LAIKAS

AUŠRA LIULEVIČIENĖ

Aloyzas Baronas, MIRTI VISADA SUSPĖSI. Romanas. Išleido I Laisvę fondas lietuviškai kultūrai ugdyti 1981 metais. Aplankas ir viršelis Nijolės Vedegetės-Palubinskienės. Spaudai paruošė Aloyzo Barono bičiuliai. Spaudė „Draugo“ spaustuvė Chicagoje. Knyga 264 psl., kaina kietais viršeliais — 10 dol., su persiuntimu — 10 dol. 95 centai, Ilinojaus gyventojai dar pridėda 70 centų valstijos mokesčių; minkštais viršeliais — 8 dol., su persiuntimu — 8 dol. 95 centai, Ilinojaus gyventojai dar pridėda 56 centus valstijos mokesčių. Leidinys gaunamas „Drauge“.

Aloyzas Baronas buvo labai jautrus kūrybos, o ypač literatūros, ryšiui su gyvenimu ir rašytojo ryšiui su skaitytojais. Šis jo įsitikinimas, kad rašytojai ir skaitytojai yra vieni kitų gyvybiniai reikalingi, galiojo ne vien jam pačiam, tartum dalis jo kūrybinio credo, bet jis siekė jį giliau įdiegti ir mūsų visuomenėje. Jis neretai ėjo ginti kitų lietuvių rašytojų prieš, jo manymu, negailestingą, tegul objektyviai ir teisėtą kritiką, svariu argumentu pateikdamas faktą, kad kritikuojamas rašytojas vis dėlto turi jų mėgstamųjų ir vertinamųjų skaitytojų. Viename tokiam straipsnyje, pavyzdžiui, Baronas cituoja Arthuro Koestlerio prisipa-

žinimą: „Aš nežinau, ar kas nors po penkiasdešimt metų skaitys mano knygas, bet aš turiu vieną įsitikinimą, kas mane kaip rašytoją jaudina. Aš šimtą dabartinių savo knygų skaitytojų iškeičiau į dešimtį skaitytojų po dešimt metų ir į vieną skaitytoją po šimto metų“. (Dviejų recenzijų paraštėje, *Aidai*, 1971 Nr. 8, p. 373). Ir labai būdingai jam pačiam, Baronas pridėda: „Galima sutikti su tuo teigimu, bet niekas neužginčys, kad reikalingas ir šiandieninis skaitytojas, o tokių rašytojas (X) turi“. Pirmu žvilgsniu, mums gali atrodyti, kad čia nieko stebinančio — savime aišku juk, kad rašytojas rašo mums skaitytojams ir kad jo darbas jokio kito pateisinimo nėra neturi. Bet vis dėlto nėra taip paprasta. Kaip žinoma, šiandieninėje literatūros kritikoje rašytojo ir skaitytojo santykis didžia dalim yra išslydęs ir sąmoningai pašalintas iš svarstymų apie literatūrinį meną lauko. Nei rašytojo asmenybė — ji kankinantys klausimai, jo džiaugsmas bei skausmai, nei skaitytojo prie knygos atsinešami žmogiški lūkesčiai, jo baimės bei troškimai nebelaikomi teisėtais ir vaisingais išeities taškais bei priėjimais prie kurio nors literatūrinio veikalo.

vo iš jos išmestas klausimo, kaip reikia rūpintis konkrečiu žmogumi.

Visa tai turėdami prieš akis, Lietuvių katalikų mokslo akademija, ateitininkai sendraugiai ir Moterų federacija ruo-

šia šv. Pranciškaus akademiją š. m. lapkričio 21 d. Jaunimo centre, Chicagoje. Kalbėti akademijoje apie šv. Pranciškų sutiko lietuvių pranciškonų provinciolas Paulius Baltakis.

V. Bgd.

Vytautas Kašuba

Šv. Pranciškus Asyžietis (Nuotr. V. Matelio)

Rašytojas Aloyzas Baronas (1917-1980)

Struktūralizmo poveikyje literatūros mokslas nusibrėžęs sau uždavinį svarstyti atskirus veikalus kaip visumą atsižvelgiant į žmogaus subjekto, nuo asmens gyvenamos tikrovės — tiek rašytojo, tiek ir skaitytojo, ir egzistuojančių tik kaip žodines sąrangas. Metodine prasme tai neužginčytinai reikalinga, ir pažintine prasme literatūros mokslas yra daug laimėjęs iš šitaip vykdomo tyrinėjimo. Bet tai neklaido, ir net savotiškai paskatina, retkarčiais atsimentį, kad nuoseklus formalistinis tyrinėjimas dar neišsemia nei rašytojo kūrybinio pasaulio, nei jo kūrinio, nei mūsų santykio su tais kūriniais reikšmės.

Aloyzo Barono per ankstyva mirtis ir jo staigus pasitraukimas iš mūsų tarpo kaip tik ir yra tokia proga pajusti ir patvirtinti tą rašytojo ryšį su savo skaitytojais, kurį jis pats savo asmeniu, savo kūryba ir visu savo gyvenimu įstengė sukurti. Tad ir mūsų dėmesys į jo išleistą pomirtinę kūrybą šiuo metu krypta ne tiek kaip į atitiktą, iš lietuviškų žodžių susidariusį literatūrinį objektą, bet kaip ir į daugumą ankstesnių jo veikalų — kaip į simbolinę erdvę, kurioje tikimės galėsią rasti tam tikrą gyvenimo konfigūraciją, jo suklustymą į kokių nors būdų, tegul ir bausių, prasmingą pavidalą, kurio pagalba mes tada ir savo pačių gyvenimo sujauktus kelius geriau galėtume atsekti, suprasti ir pateisinti. Taip yra todėl, kad literatūroje, tegul ir realistiškiausio pobūdžio, nieškomme vien tik apibūdinimo kas pasaulyje vienu ar kitu metu, vienoj ar kitoj vietoj, gali atsitiikti. Mūsų giliausias

troškimas tai užtikti užuominų, patvirtinti savo nuojautą, kad ir mūsų gyvenimas savo visumoje turi tam tikras linijas ir kontūrus, kurie patenkinamai tiksliai, nesvarbu ar laimingai ar tragiškai, užsibaigia, susieina, visumą užsklendžia.

Kad Aloyzas Baronas šią egzistencinę literatūros paskirtį jautė ir suprato geriau už daugelį kitų rašytojų ir publicistų, liudija jo visas kūrybinis kelias ir indėlis, dabar jau virtęs jo kūrybinio palikimo mums išieiviams ir visai mūsų tautai. Jis tarytum buvo ėmėsis visos savo kartos lietuviams, ištiktiems netikrumo, nerimo ir tragikos, atlikti šią kelių ir gyvenimo linijų ieškojimo darbą. Tik prisiminkime, kad beveik visuose jo veikaluose veikėjai kelia ir vis grįžta prie paskutinių savo egzistencijos klausimų: kur mus veda mūsų keliai, kokia mūsų galutinė paskirtis, mūsų gyvenimo prasmė, kaip išbrisi iš sujaukties ir ko vertas visas mūsų gyvenimas? Ne atskiromis moralinėmis problemomis jis rūpinosi ir ne vienu ar kitu etiniu ar visuomeniniu idealų nusmukimu jis sielojosi, o labiau apamai prasmės galimybėmis konkrečiose mūsų gyvenimo sąlygose ir istorinėje mūsų tautos būklėje. Krypties klausimas jam buvo svarbesnis.

Kai dabar žvelgiame į visą jo surinktą kūrybą, Baronas, nors to gal sąmoningai ir neužsibrėžęs, tampa ištikimu ir darbščiu dvidešimto amžiaus vidurio mūsų tautos istorijos kronikininku, tarytum savotišku metraštiniu. Jo kūryboje atsispindi visi svarbieji to meto mūsų žmonių istorijos tarpiniai: nepriklausomybės laikotarpis

— viename iš jo geriausių romanų „Sodas už horizonto“; rusų ir vokiečių okupacijos, karo metas ir tremtis Vokietijoje — daugelyje novelių ir romanų, kaip „Žvaigždės ir vėjai“, „Debesys plaukia pažemiu“, „Užgesęs sniegas“, „Lieptai ir bedugnės“, „Vėjas lekia lyguma“, „Mėnėsiena“, „Trečioji moteris“, benamių kūrmasis Amerikoje — „Antrasis krantas“, „Saulės grįžimas“, „Išdžiūvusi lanka“, „Silko tinklai“, „Pavasario lietus“, „Abraomas ir sūnus“, „Laivai ir uostai“. Pagaliau net ir įsivaizduojama ateities Lietuva įrikiuojama vieninteliu tokio pobūdžio romane „Vieniši medžiai“. Visuose šiuose kūriniuose lietuvių, įsukti viešo pasaulio gyvenimo sūkuriuose, neramūs dvasioje žmonės, ieško savo gyvenimui pavidalo, bando išmatuoti savo nueitą kelią, mėgina nuspėti tolimesnę galimą jo eigą, renkasi sau kryptį.

Todėl ypač pabrėžtina, kad paskutiniame išleistame romane „Mirti visada suspėsi“, visas ligtolinis Barono kūryboje vaizduotas įvairiai išsišakojantis Lietuvos likimas susumuojamas. Visi svarbieji įvykiai surenkami draugė: nepriklausomybės praradimas, rusų okupacija, suėmimai, pogrindžio spauda, rezistencija, tardymo kameros, dalies lietuvių nuėjimas tarnauti komunistinei santvarkai, dalies lietuvių baimingas prisitaikymas, dalies lietuvių ginkluotas pasipriešinimas, trėmimai į Sibirą, vokiečių okupacija, traukimas į Vakarų, įsikūrimas Amerikoje, kolūkiai, nacių įvestas žydų žudymas, ilgi tremties metai Sibire, Sibiro tremtiniai — kai kurių — sugrįžimas į Lietuvą, naujas jų vargas rastoje santvarkoje, kurioje jiems nėra vietos, ir neužgijusios žmonių žaizdos visame krašte. Romanas įgauna enciklopedinę formą. Ir šitas susumavimas visų šitų įvykių ir procesų, palietusių visą mūsų tautą, apjungimas pasirodo kaip tikras meninis šio romano laimėjimas. Nes jis įvykdomas ne kokių žurnalistinių vaizdavimų, bet epikai. Autorius veda tik vieną pagrindinę pasakojimo tėkmę ir pristato tik vieną pagrindinį veikėją.

Kaip pasakojimo tėkmės paprastumas ir plati romano skalė santykiauja vienas kitą paremdami, matyti jau vien pažvelgiant į pagrindines veiksmo linijas. Pokario metais, antrosios okupacijos pradžioje, du partizanai Vytautas ir Alfonsas, ištrūkę po nepavykusio susirėmimo su enkavedistais, bando prisiglausti Vytauto tetai priklaususioje ūky, kuris dabar nuomojamas pagyvenusios poros, pavarde Sutkai. Juos priima ir daržinę nakčiai, bet tada išduoda rusų kareiviams. Vis dėlto Vytautui ir Alfonsui pasiseka išsivaduoti, ir jie pasiekia mišką savo būrio sleptuvę. Iš ten jiedu vyksta tolyn pas ryšininką, kur sužino apie netoliese (Nukelta į 2 psl.)

Brangus Aloyzo Barono laikas

(Atkelta iš 2 psl.)

besantį raudonarmiečių būrį ir pasirengia jį užpulti. Šitas žygis nepasiseka, abudu suimami, nuvežami į kalėjimą, kur jiedu tardomi. Dvejo-damas, ar laikas mirti jau yra atėjęs, ar dar jį reikia bandyti atitolinti, Vytas priima tardytojo siūlymą parodyti savo partizanų būrio bunkerį ir taip išpirkti savo gyvybę. Žinodamas, kad bunkeris jau partizanų apleistas, Vytas nuvyksta su enkavedistais į mišką jo parodyti. Nelaimė, bunkeryje pasirodo dar buvo vienas partizanas jaunuolis, grįžęs į jį pats vienas, kadangi buvo apsigėris ir norėjo kiek sustiprėti. Alfonsas tuo tarpu nukankinamas kalėjime. Kalėjimą puola partizanų būrys, bet Vytas, uždarytas vienoj kameroj su tardytoju, negali pasinaudoti proga išsilaivinti. Jis nuteisiamas ir ištremiamas dvidešimčiai metų į Sibirą, kur kalinamas koncentracijos stovykloje, iki atsitiktinai įtraukiamas į skaičių kalinių, kuriems suteikiama amnestija po Stalino mirties. Koncentracijos stovykloje susipažinęs ir susidraugavęs su evangeliku lietuviu Vilium (Baronas ir šito svarbaus lietuvių tautos aspekto neužmiršta čia įjungti), išleistas, Vytas pažada jam aplankyti Rusijoje tremtyje dar esančią Vilniaus seserį Dalią, kadaise nuteistą už nešimą valgio partizanams. Jų susitikimą gan greit pasieka ir jų santuoka. Pagaliau abudu grįžta į Lietuvą, kur labai nesekmingai ir su labai dideliu vargu vėl pradeda gyvenimą. Savo jaunystės draugės Rimos, Sutkų augintinės, komunisto vyro dėka Vytas ir Dalia nuvežami į Vyto tėviškę, į Sutkų ūkį. Romanas baigiasi ten pat, kur prasidėjo, Vytauto gyvenimo ratas tampa tarytum užskleistas. Tik įvyksta labai šurpūs ir galbūt net nepakankamai motyvuotas, galutinis įvykis,

kuris Vytauto gyvenimo iš tikro jau nebeliečia, bet tik tęsia lietuvių tautai jau prieš daugelį metų prasidėjusią tragediją, nes dabar žūsta nekaltas berniukas.

Kaip pagrindinė pasakojimo tėkmė paprasta ir tiesi, taip ir pagrindinis veikėjas Vytautas nėra herojiškas nei savo veiksmais, nei būdu. Jis greičiau panašesnis į anti-herojus, kuriuos buvo išpopuliarinę šimtmečio vidurio romanai. O tačiau romane Vytautas išauga į herojų todėl, kad jis atkakliai ir nuosekliai ieško savo gyvenimo teisingos krypties, laviruodamas tarp reikalo išlikti ir gyventi ir reikalo žinoti, kada reikia mirti, kad savo gyvenimo neišduotų. Ir jis šia kryptimi eina ištikimai, kiek tik jis įstengia ją matyti. Tokiu būdu jis išlieka romano centru — jame sudėta viso amžiaus pagrindinė moralinė dilema. Šalutiniai veikėjai, rūpestingai sukurti ir sugrupuoti taip, kad jie, nors negausūs, atveria, kiek galima, visą spektrą mūsų tautos žmonių, leidami mums pamatyti, kaip skirtingai žmonės gali elgtis, kai juos užgrūva sukrečiantys ir ligotini jų gyvenimą išardantys įvykiai. „Mirti visada suspėsi“ yra tad vienu ir tuo pačiu metu paminklas šio šimtmečio Lietuvai ir lyg aprašas viso to, kas glūdėjo ir nerimo tame bendrame dvasiniame lietuvių pasaulyje, į kurį kiekvienas lietuvis tiek čia, tiek tėvynėje, turėjo nuosavybės teisių. Bet raktą į jį, tarp kitų, mums padovanoja Aloyzas Baronas. Daugiau kaip prieš 20 metų, jis apie kitą rašytoją rašė žodžius, kurie šiuo metu jam pačiam labiausiai tinka: „Nemačius ir nepergyvenus viso, ką pergyveno partizanai Lietuvoje, sunku tai teisingai atvaizduoti, tačiau grožinės literatūros veiklų kūrimas iš to laikotarpio jau yra pamink-

las partizanams. Istorija sukuria savo, bet istorijos mes mokomės tik mokykloje, gi meno veiklas tą tiesą mums pastato daug dažniau ir sukelia daug daugiau minčių apie aukos ir gyvenimo prasmę negu nuogi istorijos faktai“. („Partizanai scenoje ir laiko perspektyvoje“, *Aidai*, 1959, Nr. 7, p. 319). Šiandien matome, kad jis pats tai yra įvyk-dęs. „Mirti visada suspėsi“ yra ne istorija, ir nors jis su didele pagarba ir tikslumu, ir nepaprastai objektyviai, neteisindamas jokių žmonių grupių, traktuoja istorijos faktus. Kaip pasakojimas, romanas nebėra specifinio vienkartinio įvykio pavaizdavimas. Jis tampa palyginimu, parabole, kuri iškart sugauna ir išsako žmogišką lietuvių padėtį mūsų gyvenamame laikotarpyje. Vytautas — ne tik individualus veikėjas, jis — kiekvienas lietuvis. Tik antroji knygos pusėje mes visai atsitiktinai sužinom jo pavardę. Ir bailieji Sutkai, ir geraširdė teta Ona, ir gyventi norinti Rima, ir „istorijos vyksmu“ lengvą-diskai pasikliaunantis ir norintis būti jo priešaky Alksninis yra kiekvienam lietuviui atviros galimybės. Visi jie stovi priešais išlikimą arba mirtį — tik kiekvienas kitaip linkęs susistatyti sau mirties tvarkaraštį.

Kaip įstengė Aloyzas Baronas šį galutinį visų savo temų susumavimą įvykdyti ir viena iš geresniųjų savo kūrinių mums palikti? Čia norėtūsi atkreipti dėmesį tik į vieną priemonę, bet galbūt centrinę — tai meistriškas panaudojimas laiko, kaip visą kūrinį ap-sprendžiančio ir apjungiančio sando. Trimis požiriais „Mirti visada suspėsi“ prisistato kaip laiko romanas, arba romanas apie laiką. Pirmiau-sia, kaip jau užsimintą, jis yra laiko romanas „epochos roma-

Ramojus Mozoliauskas

Pieta (bronzos)

no“ prasme, bet ne kaip nors banaliai, o vaizduojantis tam tikrą istorinį laikotarpį, kuris sukuriamas kaip išskirtinai sia, kaip jau užsimintą, jis yra dabartiniams skaitytojams ir

visiems lietuviams. Antra, jo formali struktūra yra pagrįsta laiku: pagrindinis veiksmas vyksta antrosios rusų okupa-cijos metu, bet kas antras romano skyrius pirmuose

dviuose knygos trečdaliuose yra pasakojimas apie 1940 metų laikotarpį ir pirmąją rusų okupaciją bei ją sekusią vokiečių okupaciją. Šis ankstesniojo laikotarpio įve-dimas ir sugretinimas praei-ties įvykių su romano dabar-tiniu veiksmu yra vykdomas pagrindinio veikėjo Vytauto sąmonėje išsiskaidančiais prisiminimais iš jo gyvenimo taip lemtingo jau praėjusio laikotarpio. Skyriai, kuriuose pasakojami šie du skirtingi laikotarpiai Vyto gyvenime, nuosekliai kaitaliojami; tokiu būdu jie efektyviai išplečia romano apimtį, nes įveda visą Lietuvos nelaimių pradžią ir sujungia žmonių likimą į vieną srautą. O taip pat šis kaitaliojimas kuria Vytauto personažą ir motyvuoja jo apsisprendimą kovoti drauge su partizanais, o kovai pasi-baigus bandyti išlikti.

Kitas meistriškas laiko panaudojimas struktūrai sukurti yra šių besikeičiančių laikotarpių nutraukimas tada, kai romane pasiekiamas lūžis — kai Vytautas nuteisiamas ir ištremiamas į Sibirą. Tai juk yra jo pasirinkto gyvenimo kelio atomazga ir savotiškas galas — nors jis po to dar ilgai gyvena ir vargsta. Suresta romano struktūra kaip tik šita lūžį ypačiai pabrėžia — iki to taško, kada Vytautui perskaitomas sprendimas, ir jis nuteisiamas, santykis tarp įvykių laiko (jų trukmės) ir autoriaus jiems atpasakoti skiriamą laiko yra išbalan-suotas: pvz. tiek Vytauto ir Alfonso pasitraukimas iš kautynių ir bandymas prisiglausti pas Sutkus, raudonarmiečių užklupimas, tiek Vytauto ir jo mokslo drau-gų per pamokas gimnazijoje vykdomas priešinimasis okupacijai pirmojo bolše-vikmečio metu, tiek tardymas kalėjime, tiek Rimos kūdikio krikštynos yra pasakojami su regimų detalių gausa, su gyvais dialogais ir su įtampos vystymu. Bet nuo tada, kai Vytautas ištremiamas į Sibi-rą, pasikeičia pasakojamo

laiko santykis su autoriaus laiku — ilgi šie Vytauto ištremimo metai, kurių slinktyje jis ir suaugo, ir sens-telėjo, ir vedė, yra atpasakojami taip glaustai, kad jie teži-ma tik labai nedidelę proporciją visos knygos. Šitaip paremiama romano tema — klausimas apie laiko prasmę ir jos matavimą pagal tai, kada atėjęs laikas mirti ir kada dar ne, kadangi tiek daug laiko skirta pasako-ti apie Vyto ir jo draugų trumpą gyvenimą tarp, kada jie buvo partizanai, ir tiek mažai apie tremtį Sibire. Kny-gos rėmuose tai tampa komentaru mūsų tautos žmonių tragedijos — jiems buvo išplėstas laikas. Tie metai ir dešimtmečiai, kada jie savo pačių gyvenimus turėjo kurti ir bendruomenės gyve-nimą statyti, jie buvo privers-ti leisti laiką vergaudami, kol mirtis juos pasiemė, arba praleido laiką, gyvenimo šipu-lius belipdydami, daugiau ar mažiau sėkmingai, bet už skriaudą niekada nebuvo atly-ginti.

Ir tai mus atveda prie trečio požirio: kodėl „Mirti visada suspėsi“ yra laiko romanas — atrodytų, kad laikas yra jo vedanti idėja, jo tematinis centras, kaip ir pavadinimas įžambiai užsimena. Kaip gali Vytautas žinoti ir nutarti, kada yra atėjęs laikas mirti? Ar anksčiau negu apsisprendė išduoti bunkerį — ir tada būtų dar atitolinęs mirtį jaunam draugui Jonui? Arba, jei nebūtų Sibire išlikęs ir po tiek metų sugrįžęs, gal mažai-sis Rimas tebebūtų gyvas pasakojimo gale? Ar mes patys nutariame ir pasiren-kame kada mirti? Ar išskaito-me tai iš išorinių aplinkybių? Ir kaip tas nutarimas su tom aplinkybėmis santykiauja? Nuo šito atsakymo visa ir prikla-u-so — nes ir gyvenimo vertė sau pačiam nusprendžiama tik pagal tai, kaip brangiai esi pasiuošęs savo gyvenimą atiduoti. Šitai mums ir primena paskutiniuoju Aloyzo Barono knyga.

Vilniaus laikrodis

Ceslovas Grincevičius

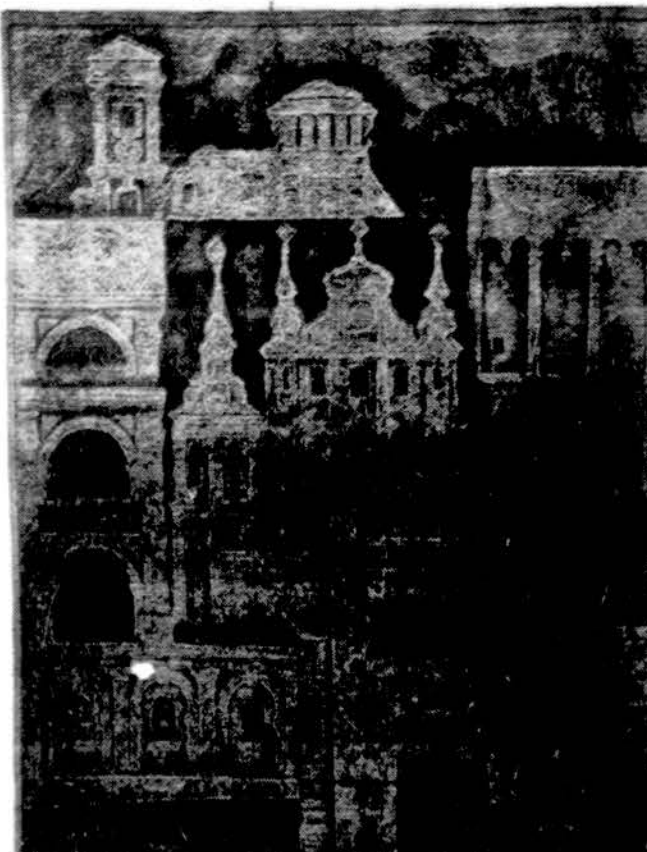
Senuose, aptrupėjusiuose Vilniaus mies-to kronikos tomuose įrašyta: „Nuo Vieš-paties gimimo tikėtantis šeši šimtai še-šiasdešimt pirmaisiais metais, Romoje Švento Petro soste sėdint Aleksandriui VII, Lietuva ir Lenkiją valdant Jonui Kazi-mierui Vazai ir Vilniaus vyskupiją paveldėjus vyskupui Jurgiui Bialozaurui, pra-sidėjo mūsų miesto atstatinėjimas. Po didžiausio iki šiol žinomo priešų antplū-džio ir iš to skėsto vargo prasidėjo dar viena bėda: rotušės laikrodis, mūsų pasi-didžiavimas ir garbė, apie kurį kalbėjo, sklido legendos Vakarų ir Rytų Europoje, sugedo. Teisybė, valandų rodyklė tebe-sisuka, bet kur jo skambėjimas, valandų mušimas, kuris prikeldavo miegalius, tin-ginius ir ten, anapus Nerės? Laikrodis tylėjo. Kaip nebylys“.

Vargas miestiečiams, kuriems varpo dūžiai nustatydavo dienos darbotvarkę, pranešdavo, kada metas keltis, skubėti į darbą ar bažnyčią, kada pradėti kepti avie-nos koją ar šonkaulį, užgeriant alaus ar mi-daus gurkšniui. Jei tu, vilnietis, nori laikytis šiosios tokios tvarkos, dabar turi bėgioti į aikštę, galvą užvertęs sekti rodyklę ir romė-niškų skaitmenis. Baisus nepatogumas!

Negalima buvo tvirtinti, kad miesto vai-tas, magistratas ir kilmingieji tėvai nebūtų pradėję rūpintis laikrodžio taisymu. Ejo, kopė laiptais, krapštė ten aukštai visi, kurie bent kiek nusimanė apie mechanizmą, šalt-kalvystę, mūrininkystę arba buvo susi-pažinę su patrankų liejimu. Net barzda-skučiai laikrodis nepakluso. Baisus užsispyrimas! O čia kaip tyčia už savaitės ar kitos žadėjo į Vilnių atvažiuoti ir Jonas Kazimieras Vaza su visais didžiūnais. Didysis kunigaikštis čia, prie rotušės, su-sitos ir tars savo reikšmingą žodį, paskelbs kokią malonę ar tik šiaip ką pagirs, pri-mins, kad niekur kitur tokio laikrodžio nėra

matęs ir girdėjęs. Tik Vilniuje. Paskui lauks, pakels akis į bokštą ir nesulauks, kada tas pradės vidudienio valandą dvylika sykių skambinti. Kaip paaiškinti valdovui? Karas, taip, pasibaigė, ir patran-koms dera tylėti, tik ne laikrodžiui. Tokio gražaus skalambijimo neišgirsi nei Kroku-voj, nei Varšuvoj ar net Drezdene. Vien jo paklausti verta važiuoti savaitę per dvi valstybes.

— Šventoji Cecilija, muzikos, vargonų ir kitų dangiškų ir žemiškų melodijų ir garsų globėja, pakelk savo galeistingas akis ir į mūsų laikrodį. Leisk meistreliai sustatyti pabyrėjusius ratelius, ištiesinti kreivas ašes iki dienos, kada mus lankys šviesiausias valdovas, — maldavo magist-rato vyresnįjį.

V. Valius Vilnius. Renesansas. Mišri technika

Bet Šventoji Cecilija turėjo svarbesnį reikalą...

Kaip visada ir visur esti, dėl to, kas negerai, kalta valdžia. Valstybės, miesto ar net viso pasaulio. Kalta, kad ji nenumatė tokio atsitikimo, kad neturi gero laikrodžio meistro, kad nepasirūpino įrengti kito, atsarginio laikrodžio, ir t.t., ir t.t.

Atsirado pradėjusių skaičiuoti ir nuo-stolius: šeimininkės nežino, kada į puodą dėti vištą, kada žasį; niekas dabar nenu-jaučia, kada atvyks pašto vežimas iš Ne-svyžiaus, Rygos ar Gardino. O prakilusis karališkosios pilies raikytojas Karolis Kerepėkas, jeigu tai teisybė, ne melas įrašy-tas į rimtas knygas, žadėjo duoti skundą karaliui ar dar kur toliau, kad jis, būdamas tvarkingas bajoras, nežino dabar, kada reikės apmūsti savo posūnį Domininką. Mat tas jo penkiolikmetis čiulbonėlis kažkaip nedovanotinai įžeidė visą jo bajorišką dinastiją, pavadindamas ją „kilusią iš arklų giminės“. Karolis, visiems girdint, pažadėjo per septynias dienas septintą valandą vakaro Domininkui įkirsti po sep-tynias kirčius. Dabar reikės siuntinėti tarną į miesto aikštę, kad sektų laikrodį ir laiku sugrįžtų. Bet vėl bėda: tie jo samdiniai neverti nei čia minimų arklų, nepažįsta romėniškų skaitmenų, jų neskiria nuo varnų.

Tų ir kitų rūpestių kamuojamas vaitas Vaitiekus sukvietė į didžiąją rotušės salę išmintingiausius miestiečius ir tarėsi, kaip reikia karaliui ir didįjį kunigaikštį sutikti kuo iškilmingiausiais. Iškilio ir laikrodžio bėda.

— Laikrodį reikia sutaisyti, — kažkas labai išmintingai patarė.

— Gal žinai, kas tai galėtų padaryti? — paklausė kitas, ne taip labai išmintingas.

— To tai nežinau.

— Reikia vėl pakviesti iš vokiečių žemės Aleksandrą Helmanną.

— Reikia, bet kol pasiuntiniai jį suras, atkvies, bus gal vidury žiemos. Kas žino, kur jis nusikėlė iš Karaliaučiaus. Gali tekti pasiekti Koelną ar net Hamburgą. Gali jis būti labai užsiėmęs ir atvykti negalės.

Tarėsi, gincijosi miestiečiai iki pirmųjų ar trečiųjų gaidžių. Būtų gal taip ir išsi-skirstė, nieko nenuatarė, jei tada nebūtų nubudęs iki šiol snaudęs ir tylėjęs bazi-lijonų vienuolyno gvardijono atstovas brolis Mykolas.

— Mūsų bažnyčios bokšte yra varpas. Kam jis pakabintas, jei ne šio miesto piliečiams patarnauti, pranešti džiaugsmo ir liūdesio akimirkas? Naujos valandos pra-džia yra kaip tik vienas žingsnis arčiau Dievo karalystės, ir tą džiaugsmingą mo-mentą varpu ir reikia priminti.

— Garbė bazilijonams už jų atstovo tokią išganingą mintį, — tarė vaitas ir pri-tarė veik visi susirinkusieji. Tylėjo, gal nepritarė tie, kurie manė esą gudraus, ir dabar krintosi, kad ne jie pasiūlė. Kaip tai galėjo būti, kad taip sugalvojo tas liesutis, praplikęs vienuolyno gal virėjas, o gal tik vartų sargas.

Po dienos ar kitos į miesto tarnautojų knygas buvo įrašyti du greitomis pasam-dyti pilietčiai — Jonas ir Sebastijonas. Jonas ir Vilnių nesenai buvo atkils iš Kė-dainių, kur jaunystėje, kaip ir jo tėvas, buvo kunigaikščio Radvilos arkliaganio pavaduotoju; Sebastijonas gyresis esąs iš aukštesnio luomo: gyveno netoli Vilniaus, Antakalny, o jo tėvas ir senelis Pacų dvare grojo orkestru, vienas pūtė klarnetą, kitas mušė būbną. Atliekamui laiku darė ir gėrė alų. Magistrate buvo gincų, kaip pavadinti tų dviejų naujų tarnautojų labai naują užai-ēmimą, kokiam cechui juos priskirti. Buvo siūloma įrašyti ir į laikrodininkus, ir į varpininkus, ir į virvininkus. Pagaliau buvo nubalsuota įjungti į šaltkalvių broliją.

Buvo iškvieistas šaltkalvių cecho seni-nas Teodoras Gaidžkojis ir pasiūlyta priim-ti du naujus brolius — kandidatus. Teo-doras, žinodamas, kam jis šaukiamas, atsinešė susuktą pergamentą ir iš jo paskaitė brolijos nario pareigas: pride-ramai elgtis su vyresniais brolijos nariais ir moterimis; nekalbėti nepadoriai; sekma-dieniais po pamaldų lankytis brolijos susi-rinkimuose; midaus puotų metu šio tradi-cinio lietuviško brangaus skystimo

V. Valius Vilnius. Barokas. Mišri technika

nelaistyti nei ant grindų, nei ant sienų ir supykus nepilti kitam į veidą; visiškai nusi-gėrus nelaipioti ant stalų nei lįsti po jais; nenaikinti nei brolijos, nei vyskupo, nei miesto turto; kas brolijos susirinkimuose kalbama, nepasakoti kitiems, ir t.t., ir t.t. Dar buvo pasakyta, kad ir jie, kaip visi cecho broliai, turės įsigyti po šautuvą ir kardą. Ginklai reikalingi jų pačių apsau-gai, ir jiedu turės be jokių atidėlyjimų gink-luoti įsijungti į miesto gynybą, jei priebas netyčia iš kur pasirodytų. Kadangi jų parei-gos neleidžia toli ir ilgam laikui pasi-traukti nuo darbo vietos, nes laikrodis, dabar varpas, turi skambėti ir karo metu, tai atsitolinimo ribas, jų kovos lauką, brolija nustatys vėliau.

Jonas ir Sebastijonas pareigas pradėjo eiti dar tą pačią dieną.

To dar negana. Magistrato vyrai, bū-dami nepėsti ir taupūs, kai reikėjo sumo-kėti pirmą pažadėtą algą, pasakė, jog Jono ir Sebastijono darbas toks trumpas ir leng-

Žmogus po Sakalo sparnais

Antano Kniūkštos, Sakalo leidyklos vadovo, 90 metų sukakčiai

Bern. Brazdžionis

Antanui Kniūkštai — Sakalo knygų leidyklos Kaune vie-
nam iš steigėjų ir vadovui, š.m.
rugpjūčio 15 d. sueina 90 metų.
Prieš 10 metų, kai buvo mini-
ma jo 80 m. sukaktis, A.
Kniūkšta, nežūrint ypatingai
sunkių pokario metais pergy-
ventų metų toli nuo Lietuvos,
sukaktuvininkas dar buvo gu-
vus, darbštus, pats skaitė ir ra-
šė, nors regėjimas ir klausia jau
buvo gerokai pasilpę.

Į jo 80-ties metų metų sukak-
ties kuklų minėjimą Kaune li-
teratūros (Maironio namuose)
muziejuje, kaip "G.K." šykš-
čiai parašė, buvo susirinkęs
būrelis vyresniosios ir jaunes-
nės kartos rašytojų bei sukak-
tuvininko artimųjų. Tarp ra-
šytojų buvo: Vincas Stonis
(kun. K. Žitkus), J. Žilabys -
Žengė, A. Žirgulytė, E. Viskan-
ta, J. Baltušis, V.S. Gira. Neži-
nia, kaip ir kur paminėta 90-čio
sukaktis ir kas aplankė sukak-
tuvininką asmeniškai, bet nea-
bejoju, kad su nuosirdžiaus-
iais sveikinimais ir linkejimais
asmeniškai ar bent
mintimis savo malonų leidė-
ją aplankė visa eilė dar gyvų
rašytojų Lietuvoje, jų tarpe St.

Anglickis, J. Baltušis, B. Bui-
vydaitė, J. Čiurlionytė, J.
Dovydaitis, J. Grušas, K. Jan-
kauskas, V. Katilius, E. Matu-
zevičius, A. Miškinis, J. Povi-
lonis, V. S. Gira, V. Šiugždinis,
K. Zupka, J. Žilabys - Žengė, ku-
rių pirmieji leidiniai arba net
keletas knygų buvo išleista su
Sakalo ženklu. Nemažesnis
skaičius Sakalo autorių ir pla-
čijame pasaulyje, daugiausia
J.A.V-bėse: K. Bradūnas, P.
Babickas, L. Dovydėnas, K.
Grigaitytė, Jurgis Jankus, N.
Mazalaitė, P. Orintaitė, A.
Ranitas, S. Santvaras, Vyt.
Tumalaitis, Gr. Tulauskaitė, A.
Vaičiulaitis, Stp. Zbarskas, L.
Žitkevičius, K. Žirgulis ir šių
žodžių autorius, Lietuvoje ati-

Antanas Kniūkšta, Sakalo knygų leidyklos vadovas, ir jo motorizuota susisiekimo priemonė.

davęs visas savo knygas leisti
Sakalui ir jo vadovo Antano
Kniūkštos negalys užmiršti
kaip labiausiai pasiaukojusio
grožinės literatūros knygų puo-
selėtojo ir malonaus viršininko,
kai teko dirbti neatatinu
bendradarbiu, literatūros
(ypač poezijos) konsultantu ir
vėliau samdytu grožinės lite-
ratūros bei žurnalo "Dienovi-
džio" redaktorium.

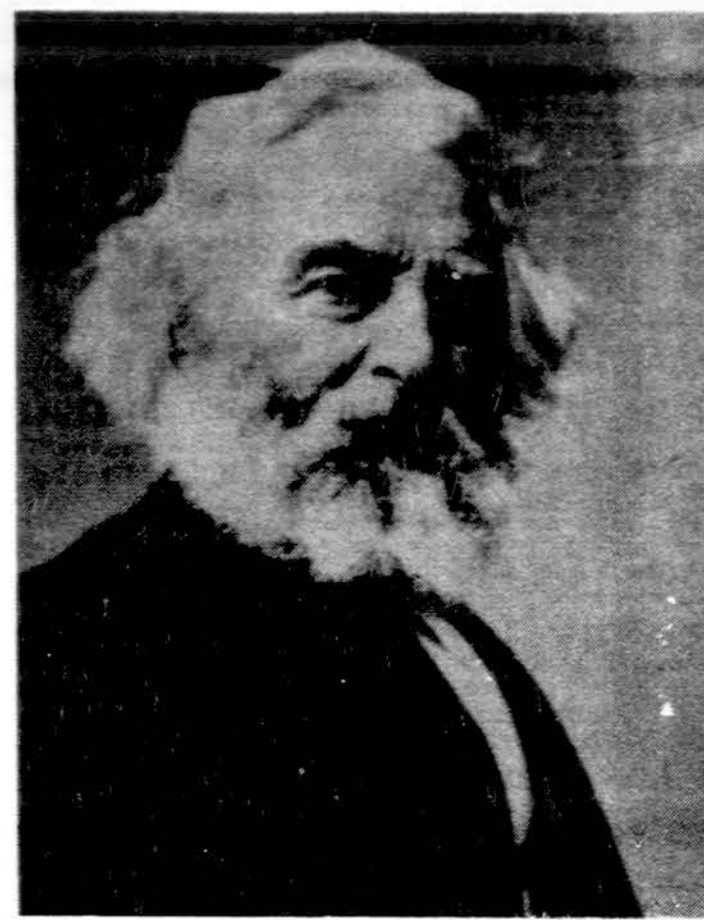
Vieno asmens biografiją su-
daro mokslo žingsniai, tarny-
bos pakopos, gyvenimo vieto-
vės, kito — kelionės, žygiai,
dar kito — karjeros laiptai, An-
tano Kniūkštos — knygos,
knygos, knygos: nuo šv. Kazi-
miero leidyklos knygų stalo iki
Sakalo knygų sandėlių. Kny-

gos ir knygos. Poezija. Bele-
tristika, novelės, romanai, dra-
mos... Cenzūros sulaukytos ir
leistos, pro cenzūra laimingai
prasmukę, pasklidę tautoje ar
nuvežtos į makulatūrą — vie-
nos atnešė džiaugsmą ir pasi-
tenkinimą, kitos — rūpestį ir
vargą, vienos pelną, kitos —
nuostolius.

Buvo tariama, kad Sakalas
— tai Kniūkšta ir Kniūkšta -
Sakalas. Gal nė vienas nepri-
klausomos Lietuvos knygų lei-
dyklos direktorius nebuvo tiek
susijęs su knygomis ir jų auto-
riais, kaip Antanas Kniūkšta.
Šv. Kazimiero dr. jos, Spaudos
Fondo, Dirvos ar kitos bendro-
vės vertės ne vien knygų leidi-
mu, bet ir rašomajame medžiaga

bei kitais dalykais. Knyga jų
direktoriaus buvo priedas ša-
lia rašomosios mašinėlės,
plunksnaočio ar rašalo bei
mokykloms reikalingos gau-
sios pagalbinės medžiagos.
Sakalo vadovui A. Kniūkštai
knyga buvo pirmasis ir vie-
nintelis leidyklos gyvavimo
laidas. Būdamas malonaus bū-
do, didžiai humaniškas, An-
tanas Kniūkšta per labai trumpą
laiką patraukė į save beveik
visas žymiausias literatūrinės
jaunos ir vyresniosios jėgas,
veikalų išleidimo skaičiumi
pasidarė nebe tik didžiųjų lei-
dyklų vertas partneris, bet pa-
galiau ir jų konkurentas. Iš-
leisti knygą su Sakalo ženklu
rašytojui, ypač jaunam, pasi-
darė garbės reikalas. Sakalo
markė ženkliu knygos vertę.
Nors pats vedėjas ir jo bend-
radariai buvo daugiau dešini-
osios krypties žmonės, Saka-
lui savo rankraščius mielai
nešė ir davė visų pakraipų ra-
šytojai, išskyrus gal tik radi-
kaliausius. Leidėjo tolerancija
žmogaus įsitikinimams ir vei-
kalo vertinimas pagal jo meni-
nį lygį. Sakalui sudarė sąly-
gas savo leidyklos lentynas
praturtinti vertingiausiais to
meto poezijos ir prozos kūri-
niais. Minėdamas dar gyvus
rašytojus čia ir anapus, netu-
rėjau progos paminėti tokių
Sakalo autorių, kaip V. Myko-
laitis - Putinas, Jonas Aistis,
Vincas Krėvė, A. Vieniulis, I.
Simonaitytė, P. Cvirka, A.
Venclova, F. Nevervičius, H.
Radauskas, J. Paukštelis, B.
Sruoga, P. Karuža, S. Neris, I.
Šeinius, K. Boruta, K. Binkis ir
daugelis kitų.

Taip buvo leidžiama ir pa-
saulinio garsio rašytojų ver-
timų: S. Lagerloef, V. Hu-
go, A. Puškinio, B. Shaw, R.
Tagorės, V. Šekspyro, B.
Kellermanno ir kitų veikalų.
Sakalo pradžia buvo labai
kukli ir nepretenzinga: A.
Kniūkšta su kitais dviem savo

Henry Wadsworth Longfellow (1807-1882)

Henry Wadsworth Longfellow

LIETINGA DIENA

Diena šalta ir tamsi, ir nuliūdus,
Ir lyja, ir vėjai užtūjo gūdūs;
Vijoklis dar šliejas prie sienos šaltos,
Bet lapai, atrodo, lyg krist nenustos,
Ir diena ir tamsi, ir nuliūdus.

Gyvenimas mano ir liūdnas, ir šaltas,
Ir lyja, ir vėjas siausdamas baldos;
Svajonės dar šliejas prie irios Praeities,
Bet viltys jaunystės tik grobis mirties,
Ir tos dienos aptemę, nuliūde.

Raminkis, širdie! Gana jau gailėtis;
Nes saulė tik dengia debesio skėtis;
Ir tavo likimas — likimas visų;
Gyvenimo nėra be lietaus, debesų,
Kai kurios dienos tamsios, nuliūde.

bičiuliai — A. Vireliūnu ir L.
Indreika — sudėjo 1000 litų su-
mą, 1924 metais sudarė sutartį
išleisti dvi A. Vireliūno kny-
gas. Taip "gimė" nauja knygų
leidykla viename Maironio na-

AUSTANT

Atbėgo vėjas per laukus
Nuo marių ganioti rūkus.
Laivus pasveikino: „Tuojau,
Jūreiviai, plaukit, aušta jau!“

Ir lėkė per platių laukus:
„Pabuskite, diena tuoj bus!“

Ir liepė giriai: „Busk ir kelk,
Lapotas vėliavas iškelk!“

Jis paukščio palietė sparnus:
„Giedok smagiai, užmiršk sapnus!“

„Užtraukt, smagiai, gaidy, ir tu,
Artėjant dienai iš rytų!“

Šnabždėjo lauko varpoms jis:
„Jam lenkitės, štai rytmetys!“

Iskridęs varpinėn, varpus
Įsupo skelbt: „Tuoj rytas bus!“

Bet lėkė liūdnas pro kapus:
„Ramiai gulėkite tik jūs.“

STRĖLĖ IR DAINA

Paleidau strėlę aš toli,
Kur krito ji, rast negali;
Taip greit ji lėkė tuo sykiu,
Jog veikiai dingo iš akių.

Paleidau dainą aš toli,
Kur krito ji, rast negali;
Nes kas turės tokias akis,
Kurios jos taką pasakys.

Po ilgo laiko ažuole
Žiūriu betvyrantį strėlę;
Ir savo dainą, visą ją,
Radau aš draugo širdyje.

Vertė A. TYRUOLIS

Henry Wadsworth Longfellow
(1807-1882), romantinis amerikiečių poetas,
nuo kurio mirties šimt metų 100 metų. Vienu
metu jis buvo laikomas ar ne žymiausių ameri-
kiečių poetu. Jam įtakos turėjo europinė, ypač
vokiečių poezija. „Evangelinos“ ir „Hiawathos“
poemų autorius (pastaroji parašyta suomių
„Kalevalos“ metru išversta ir į lietuvių kalbą).
Yra žinių, kad Longfellow buvo susipažinęs su
lietuvių dainomis iš Herderio rinkinio „Tautų
balsai dainose“. A.T.

muo kambarį, kur gyveno A.
Kniūkšta, kur pradėjoje buvo
leidyklos raštinė, knygų san-
dėlys ir direktoriaus butas. Po
kelių metų persikėlė į namus
Putvinskio gatvė, kur ant-
rame aukšte buvo miegamasis
kambarys ir leidyklos „rašti-
nė“ su knygoms palei sienas
ir ant grindų; čia tilpo darbo
stalas vedėjui ir pora kėdžių
(Nukelta į 4 psl.)

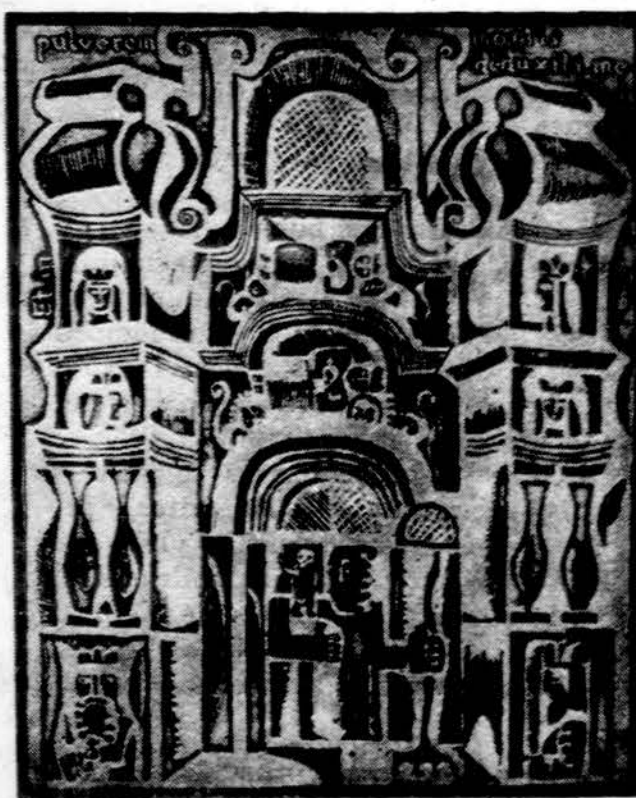
vas, kad jie neužsitarnauja tų išmokamų
dvidešimt dviejų auksinių ir atliekamu nuo
skambinio laiku turės plėsyti plunksnas.
Pridedamas darbas labai lengvas, jo kar-
tais prasimano ir karalių dukros iš netu-
rėjimo ko veikti. To darbo metu galima
pasakoti nuotykius ar sekti pasakas.

Jonas ir Sebastijonas (jų pavardžių kro-
nikose neteko užtikti, greičiausiai dėl rašini-
ninkų nerūpestingumo) ir darba žiūrėjo
pakankamai rimtai, nors ir skirtingomis
akimis. Jonas, aukštas ir plonas, pats labai
panašus į rotušės bokšto viršūnę, kiekvieną
syki į laikrodžio rodyklę žiūrėdavo atsi-
dėjęs, susikaupęs, tartum katinas pul-
tę, kad tik nei minutės nepasiskubintų ar
nepavėluotų. Sebastijonas buvo priešin-
gys: žemas ir drūtas, visomet dėvėjo ilgą, iki
žemės vis plėtojantį apsiautalą, pats buvo
panašus į varpą, ir jam minutė į vieną ar į
kitą pusę buvo nesvarbu, o nauja neįprasta
tarnyba buvo juokinga.

Mūsų vyrai pradžioje nežinojo, kaip pasi-
dalinti darbu, kad naktį būtų pakankamai
laiko išsimiegoti. Nebuvo lengva. Ypač po
vidurnakčio su žibintu roglinėmis laiptais
prie laikrodžio, sekti jo rodyklę ir laiku
grįžti, kad galėtum virvę patraukti viena,
du ar daugiau kartų, kai Vilnius saldžiai
miegojo. Ir kodėl jie prisimė tą įkyrėjusią
virvę tampyti? Kodėl jie save magistratui
taip pigiai pardavė?

Pradžioje buvo susitarę naktį abu bu-
dėti, vienas kitą kalbinti, o miegoti dieną,
pakaitom. Pasirodė, kad nemiegoti tuo
metu, kai to reikalauja jų žmogiškasis
sudėjimas, buvo sunkiai pakeliamas. Tek-
davo jiems ir lūpas kramtyti, ir šaltą van-
denį pilti ant galvos, kitaip užmigs ir ant
vienos kojos stovėdamas. Vėliau sutarė:
dvi valandas budi vienas, paskambina
vidury budėjimo ir pamainos gale, paža-
dina vargingo likimo draugą ir pats turi
dvi valandas poilsio. Tik ir čia ne visados
sekėsi.

Jau sakėm, kad Sebastijonas nebuvo
per daug stropus, ir minutės jam nieko ne-
reikė. Dažnai į darbą atsinešdavo asotėlį,
ne tuščią ir ne vandens pripildytą, todėl

B. Zilytė Iš ciklo "Vilnius". Cinkografija

nestebėtina, kad kelis sykys po vidurnak-
čio, labai kritiškom valandom, Jono paža-
dinti nespėjo. Laimingai atveju ruduo buvo
lietingas ir vėjutas, miestiečiai po darbų
graziuos sapnuos skendo, ir niekas magist-
ratui nepasiskundė. Pagaliau kam gi
reikėjo naktį žinoti valandas? Nebent tam,
kam tekdavo grįžti iš linksmybių ir puotų,
ir patamsy namus surasdavo tik pagal
geografinę laikrodžio vietą.

Miestas tuo laiku statėsi, gydė karo
žaisdas ir nesidomėjo, kas yra tie, kurie
stropiai ir tiksliai diena iš dienos, naktį iš
nakties jiems pranešinėja, kada imti ir
rankas šaukštą, kada samti, šluotą ar
kačergą. Užmiršo, kad ten, bazilijonų vie-
nuolyno bokšte sėdi du nelaimingi vergai
ir keikia meistrą ir jo gizelius, kurie iki šiol
nesugeba sutaisyti ano skambančio
mechaniško.

— Ar ne geriau elgetauti, prie katedros
durų vėjutom dienom išmaldos prašyti,
negu būti prištiems prie kanapinės ir
prieš kiekvienos valandos pabaigą jau-

dintis, kad nesuklystum matematikoj,
neužmirštum, kiek sykių reikia virvę pa-
traukti, — skundėsi vienas kitam.

Gal toji istorija su laikrodžiu būtų tęsu-
si ir iki šių dienų be nuotykių, vertų įrašyti
į Vilniaus kronikas, jei nebūtų buvę atsi-
tikimo, kuris istoriją kiek pakreipė ir
padarė prasmingesnę. Buvo tada žiemos
prierytis. Nešvietė mėnulis, tamsu, o
Sebastijonui dėl nelaimingo asotėlio kaltės
neišmiegotose akys buvo dar tamsiau, ir
jis, paspokojęs į romėniškus skaitmenis,
pastitėdamas savo laime, šeštą valandą
nesulaikė rankos ir septintą kartą. Na ir
kas čia tokio? Ar dėl to turi sudrebėti Vil-
niaus mūrai, kurie atlaikė ir Maskvos
patrankų gaudimą? Juk ne žemės dre-
bėjimas, ne švedų užpuolimas, ne gaisras
ir ne karaliaus incognito atvažiavimas.

Bet taip nebuvo. Jei kas iš jų anomis
dienomis yra gyvenęs Vilniuje, galite pa-
tvirtinti, kad miestas pasižymėjo discipli-
nuotu tvarkos pamėgimu, ir kas to nepai-
sė, geriau būtų nušokęs nuo Vilnelės tilto.

Nespėjo saulė kaip reikiant apšviesti
apšerkšnįsių stogų, kai į magistratą pra-
dėjo bėgti miestiečiai, cechų, dirbtuvių,
prekybos atstovai su skundais:

— Koks čia laikrodys, jei jis šiaip taip
eina, bet valandas muša kaip jam patinka
ir garsina žmones! Aišku, daugiausia dėl
to kalti anie du dykduoniai. Nieko ne-
veikia (apie plunksnų plėšymą miestiečiai
neminėjo, gal net nežinojo), ima mūsų sun-
kiaai uždirbtus pinigų ir iki šešių nemoka
suskaiciuoti. Prie kaladės iki Gavėnios
pabaigos!

Jerichonas, Cimbolu vadinamas, atsku-
bėjęs skundėsi, kad jis, būdamas labai gar-
bingos kepejų dinastijos palikuonis, už
pyragus ir riestainius paties karaliaus
apdovanojamas sidabrinu samčiu, patikėjo
tais netiksliais, visą valandą ankščiau
liepė ištraukti iš krosnies duonos kepalus
ir išvežioti. Dabar belieka laukti, kada
miestiečiai pradės sirgti, keikti jo kepi-
nius, visą miestą ir kels jam bylą. Nuo pat
Gedimino laikų tokio baisaus apsirinkimo jo
kepykloje nebuvo. Garsas apie ne-

patikimus gaminius pasklis po visą plačią
Lietuvą, gal ir Turkijos žemes pasieks.
Kokia negarbė!

— Pakart tuos, dėl kurių kaltės miestui
kris juoda rykštė! Pakart ne vieną sykį, gal
du ar daugiau, tiek, kiek nusipelnė!

Su tokiu pat svarių skundu įvirtu
Izidorius Čiučulas, pašto arklių stoties
laikytojas:

— Pasigailėjimo! Nespėjo vežėjai nei
kaip reikiant pasistiprinti, nei arklių
pašerti, kai aš apibariau, kad vėluoja. Ir
visai be reikalo! Skubiai išgrūdau vienas
roges į Kauną, antras į Gardiną, trečias į
Lydą. Išlėkė pustuštės. Po pusvalandžio
atbėga Goštauto pasiuntinys į Varšuvą,
turi skubiai nuvežti karaliui pranešimą, o
čia rogių nebėr. Jei būčiau turėjęs daugiau
pailsėjusių arklių, būčiau kitas roges
išlėidęs. Neturėjau. Dabar atleis mane iš
tarnybos. Ir kas dėl to kaltas? Prisiėkiu,
kad ne aš. Kam įrodysi, kas klausys mano
pasiaiškinimo? Savo gyvenime tokio tar-
nybinio nepasisekimo neturėjau.

Naktinės sargybos viršininkas Ben-

B. Zilytė Iš ciklo "Vilnius". Cinkografija

jaminas Žaliamasis atėjo pasiteisinti, jog ne
jo ir ne sargybinių kaltė, kad jie baigė tar-
nybą valandą anksčiau, suskaičiavę varpo
skambinimą. Vagys pasinaudojo tamsa ir
iš kailiadirbio Zapkęs sandėlio išnešė šešis
avies kailius ir vieną rudos meškos
skrandą, o iš Švento Jurgio bažnyčios
vargonininko Fabijono Skiedrėlės ne ką
kitą, bet Drezdene pirktą varinį trimtą.

Adalbertas Cvingo-Cvingulevičius,
labai patikimas miestietis, tiesiog idealas,
nors ir dėk ant svarstyklių vietoj svarstčių,
dėstė ramiai, ir tu negali netikėti, kad jo
patikimas šuo Smalzius taip nusimano
matematikoje, jog nusiklausęs varpo, po
septinto skambtelėjimo kiekvieną rytą pra-
dėda loti. Patikimesnis ir už gaidį. Po jo
lojimo nubunda ir visi Trakų gatvės šu-
nys, prasideda rytinis koncertas, suklau-
visi tos gatvės pilietiai. Šį rytą jo gerieji
kaimynai pirmiausia apkaltino Smalzių ir
norėjo šunelį primušti. Net ir kolegos,
gatvės šunys nuo jo nusisuko.

Per porą valandų magistratas susi-
laukė dvidešimt septynių skundų. Visi jie
tvarkingai įrašyti į miesto knygą. Skundų
buvo ir daugiau, tik jie taip smulkiai
nesužymėti. Visi jie rimti, pamatuoti. Kai
kas žadėjo reikalauti ir nuostolių pa-
dengimo ar skundą siųsti pačiam didžia-
jam kunigaikščiui. Ir visas nemalonumas
tik dėl tų dviejų nebrendusių žioplumo.

Dar prieš vidudienį pas Joną ir Sebas-
tijoną atėjo miesto galvos pasiuntinys ir
aiškiai pasakė, kad jiedu nedelsiant kvie-
čiami prisistatyti prakiliajam ponui
vairui.

Suprato vargšai, kad vaitas kviečia ne
pietų ir ne medalių užkabinis. Savo
kilnojama turteli, kurį laikė tame pačiame
bazilijonų vienuolyno bokšte, susikrovė į
maišelį ir dėl viso pikto išnešė paliko
lauke. Ką žinai, gal neleis net į bokštą
sugrįžti, jeigu iš viso tiesiai iš vaito neuž-
darys ir rotušės rūsi. Pačių geriausių atveju
lieps kuo skubiausiai iš miesto išnykti.
Jiems pasaulio pabaiga dar šį šviesų
žiemos vidudienį.

(Nukelta į 4 psl.)

